

УДК: 377.3:356.13:159.98

Н. В. БЕРЕСТЕЦЬКА,

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

Т. Л. ЩЕГОЛЄВА,

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті визначено та науково обґрунтовано критерії аналізу стану готовності курсантів-прикордонників до професійного спілкування, які сприяють розв'язанню суперечностей у системі підготовки їх до професійного спілкування.

Ключові слова: *курсанти-прикордонники, професійне спілкування, суб'єктні критерії, об'єктні критерії, готовність до професійного спілкування.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку ДПСУ майбутні офіцери-прикордонники повинні володіти значною мірою професійними знанням, вміннями та навичками, серед яких важливе місце посідає готовність до професійного спілкування. Однак у процесі педагогічної діяльності, особливо при вивченні гуманітарних дисциплін, викладачі досить часто стикаються з ситуацією, коли курсанти за рівнем свого розвитку або недостатнім рівнем мотивації не готові до активного професійного спілкування. Тому виникає необхідність своєчасної селекції таких курсантів з метою визначення та застосування адекватних заходів щодо корегування їхньої навчальної діяльності.

Розв'язання завдань підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників з високою професійною компетентністю, з творчим мисленням, професійними комунікативними навичками, що відповідає вимогам сьогодення, безпосередньо залежить від змісту і технології навчально-виховного процесу. Відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційних характеристик на фахівців підрозділів та органів охорони кордону Державної прикордонної служби України, а також до вимог Адміністрації ДПСУ офіцери-прикордонники будь-якого фаху повинні бути підготовлені на достатньому рівні спілкуватися під час виконання службових завдань: з підлеглими, з командирами, з особами, які перетинають державний кордон України, з порушниками, через ЗМІ та документацію.

Підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників здійснює Національна академія Державної прикордонної служби України. Як показує практика, процес формування достатнього рівня готовності курсантів-прикордонників до професійного спілкування відбувається у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, оскільки саме на заняттях з гуманітарних дисциплін курсанти вивчають теоретичні засади мовної комунікації, особливості професійного спілкування, розвивають індивідуальні психологічні якості щодо комунікативної діяльності, удосконалюють навички професійного спілкування. Тому для забезпечення формування достатнього рівня готовності курсантів-прикордонників до професійного спілкування було проведене дослідження з метою розробки моделі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійного спілкування: формування знань, умінь та практичних навичок комунікативної спрямованості й виявлення комплексу організаційно-педагогічних умов, які будуть сприяти цьому процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Дослідженню поняття професійної готовності та процесу її формування на сучасному етапі розвитку педагогіки та психології приділяється багато уваги. У роботах Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, В. М'ясищева, К. Платонова, С. Рубінштейна виокремлюються функціональні та особистісні підходи до цього поняття, а з точки зору процесу формування професійної готовності до діяльності контрастно висвітлюється педагогічний (процес формування знань, умінь та практичних навичок) та психологічний бік (формування психологічних якостей). Також багато вітчизняних та зарубіжних вчених (С. Архангельський, В. Мізінцев, А. Барабанщиков, С. Муцинов, С. Макаренко та ін.) досліджували проблему аналізу та оцінки стану готовності до

професійної діяльності. Крім того, В. Полюк, О. Тимченко та ін. займалися розробкою проблеми підготовки офіцерів військових та правоохоронних підрозділів до майбутньої служби та оцінки стану їх готовності до виконання професійних завдань. Проте проблема підготовки курсантів-прикордонників та оцінки стану їх готовності до професійного спілкування потребує детальнішого аналізу та розробки.

Як показує аналіз психолого-педагогічної літератури [1–9], сутність поняття професійної готовності, а також технологічний бік процесу її формування носить специфічний відбиток спрямованості майбутньої діяльності. У ході розв'язання протиріч, які були виявлені у процесі вивчення проблеми формування готовності курсантів-прикордонників до професійного спілкування, було визначено та обґрунтовано низку педагогічних умов інтенсифікації викладання гуманітарних дисциплін. На підставі визначених умов була розроблена модель підготовки курсантів-прикордонників до професійного спілкування, яка дозволить підвищити рівень сформованості професійної готовності у курсантів. Для оцінки адекватності розробленої моделі, її дієвості та визначення ефективності комплексу визначених педагогічних умов був проведений педагогічний експеримент. Відповідно до методики експерименту був визначений комплекс критеріїв, за якими було перевірено адекватність моделі підготовки курсантів-прикордонників до професійного спілкування.

Мета статті – визначення та наукове обґрунтування критеріїв як невід'ємного елемента педагогічного експерименту та інтерпретація його результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання щодо визначення та обґрунтування критеріїв різних педагогічних процесів і явищ фундаментально розглянуті у роботах відомих педагогів, таких як С. Архангельський, Ю. Бабанський, Н. Кузьміна, М. Скаткін, Ю. Худолєєв, В. Якунін та інших. Опитування викладачів НАДПСУ, курсантів, офіцерів-прикордонників, власний педагогічний досвід, а також дослідження в галузі педагогіки [2, 3, 5, 9] свідчать, що основним засобом формування готовності до професійного спілкування є навчально-виховний процес. Хоча практична сторона процесу підготовки курсантів-прикордонників до професійного спілкування обумовлює необхідність впровадження спеціальних заходів, які цілеспрямовано впливають на формування готовності та її розвиток.

Для досягнення готовності необхідним є: адекватне відображення спеціальності, професійна майстерність, уміння мобілізувати необхідні фізич-

ні та психічні ресурси для реалізації діяльності. Отже, ми можемо зробити висновок, що якщо вищеперераховані якості та характеристики, необхідні для стану готовності, відсутні, то їх слід розвивати під час навчально-виховного процесу. Так, під час вивчення гуманітарних дисциплін, які спрямовані на комунікативний підхід викладання, можна розвинути необхідні навички, вивчити необхідний теоретичний матеріал, що забезпечить ефективність процесу підготовки курсантів-прикордонників до професійного спілкування.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури [6, 8], результатів експериментального дослідження можна зробити висновок, що кінцевою метою процесу підготовки курсантів-прикордонників до професійного спілкування є стан готовності до професійного спілкування. У свою чергу стан повної готовності курсантів-прикордонників до професійного спілкування варто розглядати як ідеальний результат, що підлягає оцінці та порівнянню.

Для оцінки стану готовності курсантів-прикордонників до професійного спілкування необхідні науково обґрунтовані критерії і рівні їх вияву [1, 4, 6, 9]. Аналіз процесу підготовки курсантів-прикордонників до професійного спілкування під час вивчення гуманітарних дисциплін передбачає наявність двох груп критеріїв стану готовності курсантів-прикордонників до професійного спілкування: суб'єктні та об'єктні [6].

Суб'єктні критерії стану готовності курсантів-прикордонників до професійного спілкування пов'язані із діяльністю самих майбутніх офіцерів-прикордонників. Серед суб'єктних критеріїв можна назвати успішність, професійні комунікативні навички, психологічну готовність до професійного спілкування (комунікативна компетентність), мотивацію до професійної діяльності комунікативного спрямування.

Успішність вивчення гуманітарних дисциплін означає належну обробку та засвоєння інформації, виконання комунікативних завдань, поступове та систематичне накопичення знань, умінь та навичок щодо професійного спілкування, підготовку доповідей та виступів, дискусій на заняттях, участь у рольових іграх.

Професійні комунікативні навички стосуються вміння застосовувати здобуті знання на практиці, самостійності, творчого підходу, самоврядності, захопленості видами професійної діяльності комунікативного спрямування, які впливають на формування готовності до професійного спілкування.

Мотивація професійної діяльності комунікативного спрямування спелує до бажання і прагнення вдосконалювати себе в обраній спеціальності, позитивної внутрішньої мотивації щодо майбутньої службової діяльності комунікативного спрямування.

Комунікативна компетентність, психологічна готовність до професійного спілкування означають систему внутрішніх ресурсів курсанта-прикордонника, необхідних для побудови ефективного професійного спілкування та поєднують у собі якості творчого мислення, культуру мовленнєвої діяльності, культуру саморегуляції свого стану, а також чітко відпрацьовану та сформовану систему психологічних індивідуальних якостей щодо професійного спілкування.

Рівні вияву для цих критеріїв такі: високий, середній, достатній, низький.

Інша група критеріїв – об'єктні, пов'язана із діяльністю викладача у процесі підготовки курсантів-прикордонників до професійного спілкування під час викладання гуманітарних дисциплін. До цієї групи належать такі критерії: професійна компетентність викладача та бар'єри професійного спілкування.

Професійна компетентність викладача НАДПСУ – це педагогічна майстерність, що є таким рівнем загальних та спеціальних знань, розвитку умінь та навичок, який у поєднанні з психологічними, моральними та організаторськими якостями педагога дозволяє з високою ефективністю вирішувати завдання підготовки курсантів-прикордонників до професійного спілкування. Рівні вияву критерію професійної компетентності викладача ВВНЗ: високий, достатній, середній, низький.

Крім того, важливим критерієм є бар'єри професійного спілкування, що значною мірою ускладнюють та деформують процес підготовки курсантів-прикордонників до професійного спілкування. Під час формування готовності курсантів-прикордонників до професійного спілкування вираховується кількість бар'єрів професійного спілкування.

Пошуковий та констатувальний експерименти були спрямовані на визначення та обґрунтування умов інтенсифікації викладання гуманітарних дисциплін, які стали по суті активними факторами впливу на формування готовності курсантів-прикордонників до професійного спілкування. Псевдопаралельний експеримент дозволив оцінити адекватність розробленої моделі та ефективності педагогічних умов.

Ми провели аналіз-порівняння між отриманими результатами після застосування моделі підготовки курсантів-прикордонників до професійного

го спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Аналіз отриманих даних з ефективності моделі підготовки курсантів-прикордонників до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін відповідно до об'єктних критеріїв показав, що в експериментальній групі за такими критеріями: успішність, психологічна готовність до професійного спілкування, формування мотивації до професійної діяльності комунікативного спрямування, а також професійні комунікативні навички результати збільшилися приблизно на 3 %.

У період експериментального навчання курсантів-прикордонників в умовах застосування моделі підготовки до професійного спілкування у процесі вивчення гуманітарних дисциплін відбулось значне поліпшення їх загального ставлення до навчання, підвищилася ефективність професійного спілкування.

Висновок. Отже, виходячи з вищевикладеного, можна констатувати, що експериментальні заходи, які були спрямовані на інтенсифікацію викладання навчального матеріалу і загальної навчальної діяльності курсантів у ВВНЗ, виявилися цілком ефективними й в основному підтвердили гіпотезу дослідження.

Проведена експериментальна робота дозволила уточнити сутність педагогічних умов, які істотно впливають на підготовку курсантів-прикордонників до професійного спілкування.

Продовжити дослідження доцільно у напрямку розробки методичних рекомендацій щодо подальшого розвитку педагогічних умов інтенсифікації формування готовності курсантів-прикордонників до професійного спілкування з урахуванням виникаючих зовнішніх факторів. Наприклад, розробка нових вправ та завдань комунікативного спрямування.

Список використаної літератури

1. Архангельский С. Качественно-количественные критерии оценки научно-познавательного процесса / С. Архангельский, В. Мизинцев // Новые методы и средства обучения. – 1898. – № 3. – С. 7–9.
2. Барabanщиков А. В. Педагогическая культура преподавателя высшей военной школы / А. В. Барabanщиков, С. С. Муцынов. – М., 1985. – 457 с.
3. Макаренко С. С. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності учителя : дис. ... канд. психол. наук : 10.00.07 / С. С. Макаренко ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2001. – 180 с.
4. Низков А. А. О критериях оценки знаний, умений и навыков студентов / А. А. Низков // Проблемы высшей школы. – К. : Вища школа, 1980. – Вып. 40. – С. 36–41.

5. Педагогика : учебное пособие / под ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1988. – 475 с.
6. Полюк В. С. Організаційно-педагогічні умови контролю навчальної діяльності курсантів вищих військових навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. С. Полюк ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2004. – 187 с.
7. Сушанко В. В. Підвищення педагогічної майстерності та контроль за якістю знань : метод. рекомендації для викладачів, учителів, студентів / В. В. Сушанко // Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 1996. – С. 14–16.
8. Тимченко А. В. Проблема психологической готовности военного специалиста к экстремному действию в состоянии эмоционального стресса : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / А. В. Тимченко ; Харьковский ун-т внутренних дел МВД Украины. – Х., 1995. – 141 с.
9. Худолеев Ю. Ф. Повышение эффективности деятельности слушателей академии / Ю. Ф. Худолеев. – М., 1988. – 103 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Назаренко Н. С.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2013.

Берестецкая Н. В., Щеголева Т. Л. Особенности подготовки будущих офицеров-пограничников к профессиональному общению

В статье определено и научно обосновано критерии анализа состояния готовности курсантов-пограничников к профессиональному общению, способствующие разрешению противоречий в системе подготовки их к профессиональному общению.

Ключевые слова: курсанты-пограничники, профессиональное общение, субъективные критерии, объективные критерии, готовность к профессиональному общению.

Berestetska N. V., Shchegoleva T. L. Peculiarities of training of future officers-borderguards to professional communication

The article concerns determination and scientific substantiation of criteria of cadets-borderguards readiness state to the professional communication which promote solving of contradictions in the system of their preparation to the professional communication.

Keywords: cadets-borderguards, professional communication, subjective criteria, objective criteria, readiness to the professional communication.